

Ключові слова: методологія права; тлумачення та інтерпретація законодавства; субсумція; юридична освіта.

Hans -Joachim Schramm

Wiesmar University

Wiesmar, Germany

<https://orcid.org/0000-0002-1805-7991>

Vitalii M. Pashkov

Wiesmar University

Wiesmar, Germany

Research Institute of State Building and Local

Self-Government of the National

Academy of Legal Sciences of Ukraine

Kharkiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0001-9489-7768>

METHODOLOGY OF LAW IN THE SYSTEM OF TRAINING OF LAWYERS: THE EXPERIENCE OF GERMANY

Abstract. *The article provides a comprehensive analysis of the role of legal methodology in the legal system of the Federal Republic of Germany and its significance for the quality of legal decision-making and the effective protection of human rights. The purpose of the study is to examine the normative, doctrinal, and practical foundations of legal methodology in Germany, as well as to identify possibilities for adapting the German experience to the Ukrainian legal system. The article demonstrates that legal methodology in Germany is not confined to the level of abstract theory but constitutes a fundamental element of legal education, judicial practice, and professional legal training. Its binding nature is indirectly established through the system of legal education, the First State Examination, and the requirement of methodologically justified legal reasoning derived from the principle of the rule of law. It is argued that legal methodology ensures the rationalisation and objectification of legal decisions, their systematisation, verifiability, and stability, thereby shaping a unified professional style of legal thinking and argumentation. Special attention is paid to the relationship between juristischer Stil, Gutachtenstil, and Urteilsstil, which are analysed as different levels of the realisation of expert legal reasoning. The study substantiates that legal methodology functions as a practical mechanism for the protection of human rights, primarily through the application of the principle of proportionality, constitutionally oriented interpretation, and standards of legal argumentation developed in the jurisprudence of the Federal Constitutional Court. The article also includes a comparative analysis of the Ukrainian legal system, which reveals the absence of institutionally закрепленої methodological legal training and the fragmented character of methodological approaches in judicial practice. The conclusion emphasises the expediency of institutionalising*

legal methodology in Ukraine as a prerequisite for improving the quality of justice and ensuring effective human rights protection.

Keywords: *legal methodology; interpretation and interpretation of legislation; subsumption; legal education.*

ВСТУП

В юридичній теорії ФРН методологія права відноситься до способу досягнення конкретної мети, в юриспруденції ця мета полягає, головним чином, у визначенні та правильному розумінні права, що використовується [1]. Для кожної галузі права існування методології є визначальним фактором для визнання юриспруденції як науки. Вона¹ у Федеративній Республіці Німеччина є фундаментальною складовою правознавства, яка вивчає способи та принципи застосування права. Вона виникла як реакція на вимоги раціональності й об'єктивності правозастосування, які закріплені в ст. 20 абз. 3 Основного закону ФРН [2] (далі – GG), де зазначено, що судді зобов'язані керуватися законом.

Методологія не є суто теоретичною дисципліною, а скоріше інструментом для практиків, зокрема, суддів, адвокатів і науковців, саме для забезпечення єдності та передбачуваності правових рішень.

Не випадково в Німеччині, відповідно до § 5а Закону ФРН про суддів (далі – DRiG) [3], серед інших обов'язкових дисциплін для отримання відповідної кваліфікації, на посаду судді, включена також дисципліна з методології права або правові методи в юриспруденції.

З цього приводу, необхідно зауважити, що в ФРН дисципліна «методологія права» є не лише обов'язковою і для інших юридичних професій, а й є предметом обов'язкового державного іспиту на першому юридичному іспиті [4, с. 187–202]. Мовиться про іспит для допуску до професії.

Крім того, обов'язковість/необхідність вивчення методології права в Німеччині найчастіше міститься в земельних законах про підготовку юристів та в університетських/іспитових положеннях, а не в єдиному федеральному «законі про методику права»². Як приклад можна навести §3 Закон про юридичну підготовку в землі Бранденбург (*далі – BbgJAG*) [5].

¹ нім. *Juristische Methodenlehre*

² Ключові місця, де згадується потреба вивчення методології права: 1) Законодавство земель (Landes-«Juristenausbildungsgesetze»/закони про підготовку юристів) – у цих законах як правило прямо перелічено, що «профільні/обов'язкові предмети» включають *rechtswissenschaftliche Methoden* (правознавчі/юридичні методи). Приклад: Brandenburgisches Juristenausbildungsgesetz §3 (*Inhalt des Studiums*) прямо називає «*die rechtswissenschaftlichen Methoden*» як частину *Pflichtfächer*. bravors.brandenburg.de; 2) аналогічні норми в інших землях – формулювання про включення «*rechtswissenschaftliche Methoden*» повторюються в інших земельних актах (наприклад, *Niedersächsisches Juristenausbildungsgesetz/NJAG* та відповідні положення для Нідерзахзену). Тобто це загальна практика: регулювання викладання методів належить до норм підготовки юристів на рівні земель. voris.wolterskluwer-online.de+1; 3) студентські/університетські *Studien-* та *Prüfungsordnungen* (статути, іспитні правила) – університети, користую-

Між тим, якщо проаналізувати законодавство України, зокрема, закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про судоустрій і статус суддів», «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» то можна побачити відсутність будь-якого згадування про методологію права. Лише опосередковано є згадування в стандартах Міністерства освіти і науки України (державні стандарти вищої освіти) для спеціальності 081 «Право» (наприклад, Наказ МОН №644 від 20.07.2022 – стандарт для першого (бакалаврського) рівня; аналогічні накази для магістратури. Аналіз діяльності відомих юридичних факультетів в Україні підтвердив факт ігнорування «методології права» як обов'язкової дисципліни в більшості з них.

У свою чергу, аналіз наукових праць правознавців України, також свідчить про відсутність особливої зацікавленості в методології права. В окремих працях, мовиться скоріше про методи наукових досліджень в окремих галузях права або висвітлення способів тлумачення права в практиці суду справедливості ЄС [6]. Хоча, наприклад Майданик Р. А визнає, що методологія права повинна ґрунтуватися на загально визнаних європейських цінностях, ним викладене власне бачення методології приватного права, але залишаються незрозумілими шляхи їх впровадження [7, с. 7–16]. Представляє інтерес для подальшого вивчення теми, із українських науковців, окремі праці Мельника Р. С. [8] з адміністративного права.

Про наслідки ігнорування вивчення та впровадження на нормативно-правовому півні методології права в Україні можна ознайомитися в окремих наукових працях. Наприклад, аналіз судових рішень в Україні свідчить про ігнорування українськими судьями рішень ЄСПЛ, а також принципу пропорційності [9], який є невід'ємною складовою принципів методології права. У цьому ж дослідженні встановленні факти винесення протилежних рішень у цивільних справах, за одним і тим же предметом позову. Також аналіз окремих судових рішень в Україні свідчить про відсутність будь-яких логічних пояснень щодо прийнятих рішень [10]. В останньому випадку, як приклад було розглянуто одне із рішень Київського апеляційного господарського суду.

1. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Проведене наукове дослідження спирається передусім на теоретичні праці науковців Німеччини, законодавство та судову практику ФРН. Також були використанні

чись повноваженнями земельних законів, деталізують навчальний план: багато факультетів у своїх *Studienführern/Modulhandbüchern* включають курси «*Methodenlehre/Juristische Methodenlehre*» як обов'язкові або рекомендовані курси (наприклад, університетські *Studienführer/Studienhandbücher* Гейдельберга, Регенсбурга тощо). backend.jura.uni-heidelberg.de+1; 4) рекомендації та рамки на федеральному/науковому рівні – органи й експерти (*Wissenschaftsrat*, робочі групи юстиції) у своїх рекомендаціях щодо реформи юристпідготовки прямо вказують, що програмний обсяг повинен включати «*rechtswissenschaftliche Methoden*» поряд із основними галузями (*Bürgerliches Recht, Strafrecht, Öffentliches Recht* тощо). Це підтверджує, що методика/методологія вважається складовою ядра підготовки. wissenschaftsrat.de+1; 5) практичні/навчально-методичні матеріали та підручники – хоча це не нормативні акти, багато офіційних навчальних матеріалів факультетів і рекомендаційних брошур навчають саме методиці (наприклад, розділи «*Methodenlehre*» у факультетських матеріалах). Це показує трансформацію вимоги з «правового нормативу» в конкретну викладацьку практику.

й розвинуті власні розробки авторів. У процесі дослідження було застосовано загальнонаукові та спеціальні методи, що дозволили розглянути поставлену проблематику в повному обсязі та забезпечити цілісне й послідовне обґрунтування вдосконалення національної моделі підготовки правознавців із урахуванням вимог Конституції України, права Європейського Союзу та міжнародно-правових зобов'язань України. Також були використані методи аналізу й синтезу, узагальнення й абстрагування, індукції та дедукції. Однак основою дослідження є догматико-юридичний метод, який забезпечив ґрунтовний аналіз актів законодавства ЄС та Німеччини. Також було приділено увагу системно-структурному, структурно-функціональному, герменевтичному, логіко-юридичному методу пізнання за допомогою яких, між іншим був проведений аналіз судових рішень ФРН у контексті прикладів використання окремих функцій методології права.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Необхідно зауважити, що подібне відношення до методології права, крім Німеччини, відбувається також і в деяких інших країнах ЄС, зокрема мовиться про Австрію, Швейцарію, це також стосується й Греції [11, с. 19; 12]. Загалом правова система Німеччини, що належить до романо-германської правової сім'ї, організована за допомогою кодифікації [13, с. 21]. Вона характеризується тим, що лише абстрактно викладає суттєві вказівки щодо юридичних рішень, і не дозволяє судовій владі розробляти їх у кожному конкретному випадку [14]. При цьому правники ФРН розглядають юридичну методологію в контексті еволюції римського права з акцентом на її роль у забезпеченні переконливості рішень [15, с. 21–28], у тому числі підкреслюючи систематизуючу функцію, наприклад, для сучасного цивільного кодексу ФРН (*дали – BGB*) [16].

2.1. Правила інтерпретації норм права

Юридична методологія – це наука про методи правозастосування, яка включає правила інтерпретації норм права, логічні процедури, наприклад, субсумцію – підведення фактів під норму, та аргументаційні техніки [17, с. 28–29]. Вона забезпечує раціональний підхід до права, уникаючи суб'єктивізму, й є основою для: 1) *juristischen Stils* – стилю юридичного мислення; 2) *gutachtenstil* – стилю юридичної консультації; 3) *urteilssstil* – стилю судового рішення [18, с. 45–51].

Це означає, що юридична методологія в ФРН займається питаннями того, як працюють правознавці, як вони доходять до очікуваних рішень і як вони повинні їх обґрунтувати. У цьому сенсі, головне завдання юриспруденції задоволення практичних потреб [17, с. 17–19; 19, с. 229–288]. Фактично йдеться про те, що суддя, адвокат і прокурор або інший правознавець мислять однаково. Юридична методологія (*Rechtshethodik*) навчає суддів, адвокатів і посадовців саме тим інструментам інтерпретації й аргументації (включно з тестом пропорційності), які потім безпосередньо використовуються для захисту прав у реальній практиці.

Тому методологія – не абстракція, а практичний механізм забезпечення прав людини [19, с. 229–289].

При цьому методологія не є статичною: вона еволюціонує під впливом європейської інтеграції, враховуючи вплив права ЄС на національне право.

Тому юридичну методологію також можна описати як систематичну процедуру отримання юридичних знань або як теорію рішень. Зокрема, вона розглядає, серед іншого, такі питання [20, с. 121–192]: 1) Який шлях від абстрактної, загальної правової норми до результату для конкретної справи? 2) До яких правових джерел слід звертатися? 3) Як юрист реагує на нечіткі положення або нечіткі заяви залучених осіб? 4) Які аргументи є допустимими в юридичному дискурсі, а які ні? 5) Що слід робити, якщо виявиться, що жодне існуюче положення не відповідає на юридичне питання, яке потрібно вирішити?

Це означає, що метою правової методології в конституційній демократії є досягнення найвищого можливого ступеня раціональності та контрольованості юридичних рішень. Критерії юридичної методології надають інформацію про придатність таких аргументів [17]. При цьому методологія не просто описує методи, а слугує для переконливості рішень [21, с. 7–11].

У загальному вигляді юридична методологія займається обґрунтуванням юридичних рішень із позиції теорії пізнання (епістемології). Відправною точкою юридичної методології є обов'язок, наприклад, судді дотримуватися закону, що закріплений у німецькому праві. Вирішальним фактором у визначенні того, які методи тлумачення законів може або повинен застосовувати суд, є питання про мету цього тлумачення законів [22].

Тлумачення є одним із найважливіших інструментів кожного правознавця. Метою тлумачення є визначення наміру законодавця (так звана суб'єктивна теорія), але згідно з панівною сьогодні думкою його метою є визначення значення та мети закону, а отже, визначення наміру закону (так звана об'єктивна теорія).

Перехід від суб'єктивної до об'єктивної теорії зумовлений, перш за все, проблемами суб'єктивної теорії. Не тільки намір законодавця часто незрозумілий, але й закони можуть містити більше, ніж законодавець спочатку мав на увазі.

Згідно з об'єктивною теорією межа тлумачення визначається формулюванням закону. Якщо законодавець обрав формулювання, яке не відповідає його фактичному регулятивному наміру, цей регулятивний намір не може бути забезпечений лише шляхом тлумачення; радше необхідно вдатися до правового розвитку через аналогію (або телеологічну редукцію). Навпаки суб'єктивна теорія розглядає формулювання лише як один із багатьох засобів для визначення наміру законодавця. Якщо встановлено – можливо, завдяки чіткому формулюванню в пояснювальній записці – що законодавець мав на увазі щось інше, ніж те, що він сформулював, формулювання ігнорується, оскільки воно не відображає намір законодавця. Історичне тлумачення переважає над тлумаченням, заснованим на формулюванні. Межа правового розвитку виникає лише тоді, коли юрист ігнорує волю історичного законодавця. Це можливо та необхідно, наприклад, якщо

фактичні обставини докорінно змінилися з моменту прийняття закону, й можна припустити, що законодавець прийняв би інше положення з урахуванням нових обставин [22].

Тобто норми змінюються з часом, наприклад, щось не було враховано під час прийняття, тому виникає необхідність щось інтерпретувати в них.

2.2. Методи тлумачення законодавства

Оскільки об'єктивна теорія не залежить від волі законодавця, юридична методологія базується на волі осіб, які мають право тлумачити норми законодавства.

Вищенаведене означає, що при проведенні інтерпретації використовують такі методи: 1) буквальне тлумачення¹, однак чітко та недвозначно сформульоване положення не підлягає тлумаченню [23, с. 453–468]; 2) систематичне тлумачення, яке враховує контекст норми в межах усієї правової системи, щоб уникнути суперечностей [23, с. 461–469], при цьому систематичне тлумачення має місце, якщо залишаються неоднозначності або існує кілька можливих інтерпретацій законодавства [24]; 3) телеологічне тлумачення, яке полягає в з'ясуванні мети, призначення та соціальної суті правової норми шляхом аналізу її цілей [23, с. 472–479]; 4) історичне тлумачення [23, с. 481–488].

Таким чином, предметом юридичної методології є процеси та інструменти правозастосування, по-перше, інтерпретація норм права (*Auslegung*) [23, с. 499–501] – визначення значення правових норм та юридичних актів через граматичний, систематичний, історичний та телеологічний (цільовий) методи [25]. Цей метод є стартовою точкою: аналізується буквальний сенс тексту норми, якщо формулювання чітке та неоднозначне, подальша інтерпретація не потрібна. Федеральний конституційний суд (*дали* – *BVerfG*) часто використовує його для перевірки конституційності.

Прикладом буквального тлумачення (*grammatische Auslegung*) можна вважати Рішення BVerfGE 11, 126 (130) (від 17.05.1960, справа 2 BvL 11/59 та 11/60 – про аналогію в податковому праві) [26]. У цій справі Суд визнав неконституційною аналогію норм через чіткий буквальний сенс, що виключає розширення. Друге Рішення BVerfGE 104, 92 (102 f.) [27], в якій мовиться про блокування будівництва й автомобільної дороги та притягнення до відповідальності учасників блокування. Рішення BVerfGE було винесено спираючись на ст. 103 Основного Закону ФРН [28], який наголошує, що діяння може бути покаране лише тоді, коли його караність була встановлена законом до його вчинення.

Прикладом систематичного тлумачення, у контексті того, що законодавець може впливати на систематичну узгодженість лише опосередковано, встановлюючи певні правові наслідки, можна вважати справу BVerfGE 2, 266(282)=NJW 1953, 1057 [29]. Основною тезою цього рішення є ствердження, що закон не є неконституційним, якщо можливе його тлумачення, що відповідає Основному Закону, і закон залишається змістовним за такого тлумачення.

¹ У цьому контексті можна розглянути ст. 133 Bürgerliches Gesetzbuch (BGB)

Телеологічне тлумачення розкриває регуляторну мету закону так, як вона постає перед тлумачом, можливо, також із урахуванням інших канонів. Основний принцип полягає в тому, що законодавець хоче, щоб норми були розроблені або зрозумілі таким чином, щоб цілі, яких переслідує закон або окрема норма, були досягнуті якомога ефективніше [30]. Прикладом можна вважати справу BVerfG 1.9.2008–2 BvR 2238/07 [31]. Зокрема, у рішенні наголошено, що п. 2 ст. 103 GG не просто забороняє ретроактивне застосування кримінальних положень. Навпаки, це положення також зобов'язує законодавця визначити елементи кримінальної відповідальності настільки точно, щоб обсяг та ступінь правопорушень можна було визначити з формулювання або принаймні шляхом тлумачення. Можливе буквальне значення закону позначає крайню межу допустимого судового тлумачення. Оскільки п. 2 ст. 103 GG, має на меті гарантувати передбачуваність покарання для тих, на кого поширюється закон. Сама мета заборони аналогії полягає в протидії телеологічним аргументам, що використовуються для заповнення уявних прогалів у кримінальній відповідальності, що виходять за межі конституційних принципів демократії, розподілу влади й судового обов'язку дотримуватися закону.

Наступним прикладом є справа BVerfGE 122, 1 (2010, Rauchverbot) [32]. Йдеться про заборону куріння в ресторанах і за рішенням GG, оскільки більший тягар для власників певних типів ресторанів – навіть до загрози їхньому економічному існуванню – виправданий достатніми об'єктивними причинами з огляду на регулювання, яке застосовується до всіх ресторанів, саме тому ні винятки, ні положення про скрутні умови не є необхідними. А заборона на куріння не повинна оцінюватися з урахуванням гарантії права власності.

Якщо вести мову про історичне тлумачення, то можна взяти до уваги наукове твердження, що аргументи, які часто об'єднують під загальним терміном «історична інтерпретація», можна точніше класифікувати, розрізняючи історичну інтерпретацію (у вузькому сенсі) та (історико-) генетичну інтерпретацію. Перша стосується історичного розуміння попередніх нормативних актів, друга – законодавчих матеріалів. Основна ідея полягає в тому, що законодавчий орган у своїй роботі частково спирається на попередні нормативні акти – або дотримуючись їх, або свідомо прокладаючи нові шляхи – і часто висловлюватиме це в законодавчих матеріалах. Некомендоване прийняття старіших нормативних актів, звичайно, також може бути значним і може тлумачитися як те, що законодавчий орган ухвалював відому практику й не бачив причин для її зміни. Там, де немає прямих попередніх нормативних актів, законодавчий процес іноді ще інтенсивніше зосереджується на цілях, що переслідуються нормативним актом. Сучасні інструменти для обробки даних, створення текстів та індексації джерел, зокрема, означають, що генетична інтерпретація набуває все більшого значення, оскільки, очевидно, легше створювати відповідні документи під час підготовки законів (що не обов'язково означає більшу глибину інтелектуального розуміння), і оскільки до таких текстів можна зручно отримати доступ через відповідні бази даних [33].

У цьому контексті цікавою є справа BVerfGE 6, 32 (1957) [34], де мовилося про особу, яка до 1933 року була членом Рейхського виконавчого комітету Центристської партії та, серед іншого, членом Пруської державної ради, і була призначена в 1927 році президентом поліції в Крефельді. У 1933 році було звільнено з цієї посади з політичних причин. У 1945 році – обрано мером Менхенгладбаха, а згодом призначено там на посаду головного міського директора. У 1947 році – обрано до Земельного парламенту Північного Рейну-Вестфалії як члена ХДС. Протягом кількох років – провідна фігура в «Лізі німців», яка виступала проти політики федерального уряду. Саме в цьому рішенні відбулась історична інтерпретація, яка реконструювала намір законодавця, аналізуючи історію та мотиви, що знаходяться в основі законодавства.

По-друге, субсумція [23, с. 499–519] – логічна перевірка, чи підпадають факти справи під гіпотетичну норму. Прикладом є справа KG, Beschl. v. 31.07.2024–3 ORs 50/24–161 SRs 70/24 [35], де суди вимагають, щоб виклад судом фактів, правова кваліфікація та субсумція були зрозумілими й аргументованими – відсутність цього може привести до виправлення/скасування рішення. З рішення суду зрозуміло, що хоча помилки субсумції є підставою для оскарження в контексті процесуальних обмежень (наприклад, коли апеляція/ревізія обмежені лише певними пунктами), проте помилка субсумції сама по собі не завжди призводить до скасування обмеження. Тобто, суд розглядає такий матеріал комплексно.

По-третє, аргументація [23, с. 518–548] – риторика, формування прецедентів (*Richterrecht*) та заповнення прогалін у праві (*Rechtsfortbildung*). Застосування аргументації може передбачати використання методу пропорційності з метою збалансування конкуруючих прав та цінностей. Прикладом слугує справа BVerfGE 69, 315 [36]. Головною тезою рішення суду є твердження, що ліквідація та заборона можуть мати місце лише для захисту еквівалентних законних інтересів, суворо дотримуючись принципу пропорційності, та лише в разі безпосередньої загрози цим законним інтересам, яка може впливати з відомих обставин.

По-четверте, систематизація правового матеріалу [23, с. 549–558] – упорядкування норм для зменшення складності та полегшення доступу до права. Систематизація правового матеріалу розглядає взаємозв'язок між нормами, які покликані регулювати певну галузь права. Характеристики в цьому відношенні можуть включати структуру норми, її заголовок, заголовок розділу, під яким уставлена норма, і, зокрема, її положення відносно сусідніх положень. Крім того, значення норми також має оцінюватися відповідно до її положення в загальному правовому порядку [10, с. 65–67].

2.3. Функції методології права

Методологія фокусується на визначених або, так званих, трудних нормах права та відкритих або м'яких нормах, а також на формуванні правових понять і систем. Методологія також може слугувати інструментом для суддівського розсуду [15, с. 30–60]. Практичні приклади показують контрольну функцію – як методологія

дозволяє оцінити, чи є рішення *«methodengerecht»* (методологічно вірним) [15, с. 80–110].

Юридична методологія виконує ключові функції, які є стандартними для німецької правової доктрини, що спрямовані на стабільність і контроль правосуддя: 1) раціоналізація та об'єктивізація – забезпечення єдиної методики для всіх правозастосовувачів, щоб уникнути свавілля (стабілізаційна функція) [25, с. 48]; 2) систематизація права – зменшення складності правового матеріалу, його впорядкування для практичного використання [37, с. 111–163]; 3) контроль та оцінка – дозволяє перевіряти рішення на відповідність методиці права (*methodengerecht*) [38, с. 89–124]; 4) освіта та практика – формує навички для університетського викладання, судочинства й юридичного консультування [37, с. 235–299]; 5) адаптація до змін – урахування впливу ЄС-права, прецедентів та етичних аспектів (наприклад, принцип *«audiatur et altera pars»* – заслуховування іншої сторони) [38, с. 276–284].

Ці завдання реалізуються через канон інтерпретації (*Auslegungskanon*) та теорії релевантності методів.

Канон інтерпретації (*Auslegungskanon*) [39] – це класичний набір критеріїв для тлумачення норм права, який застосовується не лише до законодавчих актів, а й до абстрактних принципів права, таких як справедливість, людські права та самоорганізація суспільства. Він допомагає вирішувати проблеми невизначеності мови норм, тобто колізій і прогалин. Зазвичай канон включає шість основних методів (іноді сім, з урахуванням порівняльного права), які застосовуються ітеративно (багаторазово) та *holistically* (цілісно), а не строго послідовно.

У теорії релевантності обговорюють, як методи забезпечують легітимність, балансують між позитивізмом та етикою й адаптуються до сучасних викликів. У цьому контексті цікавим є рішення Федерального конституційного суду щодо судового перегляду професійних іспитів (BVerfG, Beschluß vom 17-04-1991–1 BvR 419/81, 1 BvR 213/83) [40]. Мовиться про виняток із принципу дотримання правил, який Федеральний конституційний суд надає адміністративним органам, що також застосовується до судової влади, коли вона неодноразово звертається до спеціалізованих судів із проханням урахувати всі обставини окремої справи під час прийняття рішення, яке впливає на основні права залучених сторін. У таких випадках рішення залежить від обставин, які неможливо повністю визначити абстрактно. Виправданням для утримання від формулювання правила прийняття рішення є ідея надмірної складності справи. Теоретична проблема виникає з питання про те, як розпізнавати такі справи. Тут бракує чітких критеріїв, хоча складність часто використовується для отримання висновків для методології [41, с. 143, 176].

Методологія права ґрунтується на принципі, що кожне конкретне рішення має впливати з правової норми. Цей принцип застосовується як до судових рішень, так і до адміністративних актів. Однак існує виняток для адміністративних актів, що стосуються невизначених правових понять, які надають адміністрації дис-

креційні повноваження або свободу дій у її судженні. Причина цього винятку полягає в тому, що в дуже складних випадках може бути так багато обставин, що неможливо визначити жодне правило рішення. Значення невизначених правових понять може бути настільки розпливчастим, а їх конкретизація при подальшому перегляді адміністративного рішення настільки складною, «через високу складність або особливий динамізм регульованого предмета, що судовий перегляд досягає меж можливостей судової влади. У таких випадках органу, який застосовує закон, може бути надано певний ступінь дискреції без порушення принципів верховенства права» [42].

Отже, у системі юридичних наук ФРН (*Rechtswissenschaften*) методологія посідає центральне, фундаментальне місце як одна з основних дисциплін (*Grundlagenfach*).

У цьому контексті необхідно знати, що за версією багатьох правознавців Німеччини [43, с. 10–15; 23, с. 28–99], правознавство ФРН поділяється на: 1) догматичні науки (*Rechtsdogmatik*) – аналіз конкретних галузей права (цивільне, кримінальне, публічне право) через систематизацію та інтерпретацію норм [44]; 2) допоміжні науки (*Hilfswissenschaften*) – філософія права (*Rechtsphilosophie*), соціологія права (*Rechtssoziologie*), історія права (*Rechtsgeschichte*), порівняльне право (*Rechtsvergleichung*) [39, с. 12–15]; 3) методологічні науки – включаючи методологію, які забезпечують інструментарій для всіх інших [45, с. 13–16].

Це означає, що методологія права в ФРН є ключовою наукою та навчальною дисципліною, яка забезпечує діяльність в інших галузях права.

Методологія права слугує основою для догматики, надаючи інструменти для інтерпретації й аргументації. Без неї правознавство втрачає свою раціональність та може перетворитися на суто описову дисципліну, як це відбувається в деяких інших країнах, у тому числі в Україні.

Як уже зазначалося, у навчанні (*Jura-Studium*) методологія є обов'язковим предметом для допуску до першого державного іспиту (*Erste Juristische Prüfung*), поряд з *Allgemeine Staatslehre* та *Rechtsphilosophie*. Вона викладається в усіх юридичних факультетах і є частиною стандарту *Springer*-видань.

У ширшому контексті методологія інтегрує елементи з інших наук: логіку (*juristische Logik*), риторіку та навіть емпіричні методи (для ЄС-права). Вона відрізняється від англо-саксонської традиції (*common law*), де акцент на прецедентах, фокусуючись на писаному праві (*gesetzliches Recht*). Таким чином, методологія пов'язує теоретичну складову з практикою, що забезпечує єдність правової системи ФРН.

Таким чином можна зробити висновок, що роль методології в системі права ФРН: 1) щодо догматики – надає інструменти для аналізу норм (інтерпретація, субсумція); 2) щодо допоміжних наук – інтегрує філософію, історію та соціологію для обґрунтування методів; 3) в освіті – базовий предмет для формування юридичного мислення; 4) у практиці – забезпечує передбачуваність судових рішень і консультацій.

2.4. Методологія права та захист прав людини

У Німеччині забезпечення прав людини, які регламентовані міжнародними актами, також забезпечуються за допомогою не лише текстів нормативних актів¹, а й через методологію права – сукупність методів тлумачення права, доктринальних тестів (найвідоміший – тест пропорційності), принципів конституційної інтерпретації та способів застосування основних прав у практиці судів і адміністративних документів. Ці методи забезпечують, що норми тлумачаться й застосовуються так, щоб реально гарантувати й захищати фундаментальні права (зокрема, людську гідність).

До таких методів, можна віднести, зокрема:

1. Конституційно-орієнтовану (*verfassungskonforme*) інтерпретацію – судова практика й доктрина вимагають, щоб будь-яка норма (закон, адміністративний акт) тлумачилась у спосіб сумісний із Конституцією (*Grundgesetz*) [46]. Це означає: при виникненні сумнівів суд/адміністрація повинні шукати тлумачення, яке зберігає конституційну сумісність, перш ніж визнати норму неконституційною². Якщо звичайний закон порушує конституцію, принцип «*lex superior derogat legi inferiori*»³ диктує, що звичайний закон повинен залишатися не застосованим (хоча, згідно зі ст. 100 Основного Закону лише Федеральний конституційний суд може вирішити чи дійсно звичайний закон порушує конституцію [47]). Однак часто звичайний закон порушує положення Основного Закону лише за одним конкретним тлумаченням, тоді як за іншим тлумаченням – ні. Відповідно до роз'яснення Федерального конституційного суду в Рішенні від 19.09.2007 [48]: «Вимога конституційного відповідного тлумачення законів вимагає, щоб із кількох можливих тлумачень правової норми, деякі з яких призводять до неконституційного результату, а інші – до конституційного, перевага надавалася тлумаченню, яке відповідає Основному Закону. Тому правова норма може бути визнана неконституційною лише тоді, коли жодне тлумачення, допустиме відповідно до визнаних принципів тлумачення та сумісне з Конституцією, неможливе. Якщо формулювання, законодавча історія, загальний контекст відповідних нормативних актів та їхня мета дозволяють кілька тлумачень, одне з яких призводить до конституційного результату, тоді це тлумачення має бути застосоване».

Однак конституційно відповідне тлумачення виключається, коли формулювання (об'єктивна теорія) або намір законодавця (суб'єктивна теорія) є однозначним. Навіть конституційно відповідне тлумачення не може переступити цю межу тлумачення [49]. Навпаки: суд, який відхиляється від чіткого формулювання або чіткої волі законодавця, посилаючись на конституцію, порушує монополію Федерального конституційного суду на визнання недійсним [50].

¹ Наприклад, ст. 1 GG установлює, що людська гідність недоторканна. Повага та захист її є обов'язком усіх державних органів влади.

² Такий підхід – класичний метод захисту прав.

³ Вищий закон має перевагу над нижчим законом.

2. Тест пропорційності (*Verhältnismäßigkeitsprinzip*) – головний «метод-тест» для обмежень прав, як правило, німецькі суди застосовують поетапний аналіз: (1) легітимна мета, (2) придатність (*Geeignetheit*), (3) необхідність (*Erforderlichkeit*), (4) пропорційність у широкому сенсі / збалансованість (*Angemessenheit*). Якщо обмеження не проходить цей аналіз – воно визнається неприпустимим [51]. Пропорційність стала універсальним інструментом для оцінки втручання у праві. Принцип пропорційності ґрунтується на ідеї, що державні заходи не повинні бути безмежними, що вони повинні бути виправдані чітко визначеною метою, і що їх обсяг і ступінь також повинні оцінюватися з цією метою. Таким чином, принцип пропорційності покликаний забезпечити, щоб державні заходи були в принципі обмеженими [52]. Очевидно, що як основоположні права, гарантовані Конституцією, так і принцип верховенства права мають певне значення для обґрунтування цього принципу. Згідно з цим принципом, який має конституційний статус (Art. 20 Abs. 3 GG) [53], порушення сфери свободи допустимі лише тоді та тією мірою, якою вони є необхідними для захисту суспільних інтересів; обрані засоби повинні бути розумно пропорційними бажаному результату [54].

Отже, згідно з даним принципом для дій уряду має бути визначена законна мета, яка є одночасно доцільною та необхідною. Крім того, має бути пропорційність між переслідуваною метою та використаними засобами.

3. Горизонтальна/непряма дія основних прав (*Drittwirkung, Lüth-Prinzip*) – цей принцип був упроваджений у рішенні Федерального конституційного Суду [55], який закріпив ідейну схему: фундаментальні права впливають не лише на відносини «держава – громадянин», а й на приватноправові відносини через інтерпретацію приватного права в світлі основних прав. Це розширює практичний захист прав у спорах між суб'єктами приватного права. Основні тези цього рішення: 1) основні права – це, передусім, захисні права громадян від держави; проте положення Основного Закону про основні права також втілюють об'єктивну систему цінностей, яка застосовується як фундаментальне конституційне рішення для всіх галузей права; 2) у цивільному праві юридичний зміст основних прав опосередковано виражається через положення приватного права. Він стосується, передусім, положень імперативного характеру й особливо легко реалізується суддею за допомогою загальних положень.

4. Методи правової інтерпретації в доктрині (*grammatikalisch, systematisch, historisch, teleologisch, vergleichend*) полягають у тому, що правознавці застосовують усталені види інтерпретації: буквальне (граматичне), систематичне (у контексті іншого права), історичне (воля законодавця), телеологічне (ціль норми) і порівняльне. При тлумаченні норм, які зачіпають права людини, ці методи комбінують так, щоб витягти захисне, конституційно-обґрунтоване значення.

Грамаітичне тлумачення починається з формулювання закону. Відповідно тлумачення правового положення здійснюється для визначення буквального значення окремого закону. Експерт повинен проаналізувати значення юридичного

тексту або окремих слів норми, що розглядається повсякденною або технічною мовою.

Наприклад, у цивільному праві ФРН, як і в інших країнах, правові принципи часто виражаються латинською мовою, оскільки воно, як уже було зазначено, базується на римському праві.

Під час тлумачення законів дуже часто використовуються слова «може», «слід», «повинен». Зі словом «може» можна діяти відповідно до правил, але це не є обов'язковим (наприклад, § 48, пункт 1, речення 1 Закону про адміністративне судочинство (VwVfG)). У правилах «слід» щось вимагається, але невиконання відповідних дій не робить автоматично захід недійсним (§ 25, пункт 1 Закону про адміністративне судочинство). Правові положення, що містять слово «повинен» загалом мають бути виконані; недотримання цих правил призводить до недійсності вжитого заходу (наприклад, § 4, пункт 1, речення 1 Правил дорожнього руху).

Однак трапляються також ситуації, коли правові положення або слова є неоднозначними та мають кілька значень у повсякденній та юридичній мові. У таких випадках використовується найпоширеніше вживання слова. Однак у виняткових випадках повсякденне значення може не завжди збігатися з юридичним терміном. Тоді необхідно використовувати інші методи тлумачення.

ВИСНОВКИ

Методологія права у ФРН займає фундаментальне місце в системі правової науки та практики й розглядається як необхідна передумова раціонального, контрольованого та передбачуваного правозастосування. У німецькій правовій доктрині вона не зводиться до допоміжної теоретичної дисципліни, а становить методичну основу юриспруденції як науки та професійної діяльності юриста. Її значення безпосередньо впливає з принципу верховенства права та конституційної зв'язаності державної влади законом і правом.

Характерною ознакою німецької юридичної методології є її чітка практична спрямованість. Вона орієнтована на формування єдиного стилю юридичного мислення (*juristischer Stil*), який реалізується в стандартизованих формах аргументації та письмового викладу – насамперед у *Gutachtenstil* та *Urteilsstil*. Завдяки цьому забезпечується методична єдність між юридичною освітою, правозастосовною практикою та судочинством. Методологія виступає спільною професійною мовою суддів, адвокатів, науковців і державних службовців.

Обов'язковість вивчення методології права у ФРН має нормативно опосередкований характер і впливає з системи підготовки юристів. Вона закріплена через федеральне та земельне законодавство про юридичну освіту, навчальні й екзаменаційні положення університетів, а також через структуру першого державного юридичного іспиту. Таким чином, методологія права є частиною професійної кваліфікації юриста, а не виключно елементом академічного дискурсу.

У функціональному вимірі юридична методологія виконує низку ключових завдань, стандартних для німецької правової доктрини. Вона забезпечує раціона-

лізацію й об'єктивізацію правозастосування, запобігаючи свавілля; сприяє систематизації правового матеріалу та зменшенню його складності; дозволяє контролювати й оцінювати рішення з погляду їх методичної коректності (*methodengerecht*); формує професійні навички, необхідні для юридичної освіти й практики; а також забезпечує адаптацію права до нових умов, зокрема впливу права ЄС, розвитку судової практики та етичних стандартів.

Предмет юридичної методології у ФРН охоплює весь процес правозастосування – від тлумачення норм і субсумції до аргументації, судової правотворчості й систематизації права. Особливістю є комплексне й ітеративне застосування канону тлумачення без механічної ієрархії методів із урахуванням конституційних вимог. Судова практика Федерального конституційного суду демонструє, що методологія є первинним інструментом забезпечення конституційності, тоді як визнання норми неконституційною розглядається як крайній захід.

Важливим висновком є те, що юридична методологія в Німеччині виступає ефективним механізмом захисту прав людини. Саме через методи тлумачення, аргументації та принцип пропорційності основні права набувають реального змісту в судовій та адміністративній практиці. Принцип пропорційності з його багаторівневою структурою є центральним методологічним інструментом оцінки допустимості обмежень прав і свобод.

Порівняльний аналіз із правовою системою України свідчить про істотні відмінності. В Україні юридична методологія не має чіткого нормативного закріплення, не є обов'язковим елементом юридичної освіти та не розглядається як складова професійної кваліфікації юриста. Це негативно впливає на якість судових рішень, рівень аргументації й ефективність застосування стандартів прав людини.

Узагальнюючи, можна констатувати, що німецька модель юридичної методології забезпечує структурну єдність науки, освіти та практики, виконує стабілізаційну й контрольну функцію та є необхідною інфраструктурою ефективного правосуддя й реального захисту прав людини. Її адаптація становить перспективний напрям розвитку сучасної української правової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Zimmermann R. Juristische Methodenlehre in Deutschland. *Max Planck Institute for Comparative and International Private Law Research Paper Series*. 2019. № 19/10. P. 242–287. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3405266
<https://doi.org/10.1628/rabelsz-2019-0021>
- [2] Bundesamt für Justiz. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html>
- [3] Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. *Deutsches Richtergesetz*. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/drig/>
- [4] Schapp J. Die juristische Methode als der Weg zum Verstehen und Anwenden des Rechts. *Methodenlehre und System des Rechts*. 2009. 276 s.
- [5] Gesetz über die Juristenausbildung im Land Brandenburg. URL: <https://bravors.brandenburg.de/gesetze/bbgjag#3>

- [6] Юхимюк О. М. Способи (методи) тлумачення права в практиці суду справедливості ЄС. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2024. Вип. 86. Ч. 5. С. 358–364. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.52>
- [7] Майданик Р. А. Сучасні підходи до методології цивільно-правових досліджень. *Сучасні підходи до методології правничих досліджень* : зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 100-річчя з дня народження дійсного члена (академіка), академіка-засновника Національної академії правових наук України Федора Глібовича Бурчака (м. Київ 3 квіт. 2024 р.). Київ : НДІ приватного права ім. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2024. 210 с.
- [8] Соколов Е., Роснер С., Мельник Р. Німецька методика права : навч. посіб. Херсон : Вид. дім «Гельветика», 2019. 136 с.
- [9] Пашков В., Гуторова Н. Імунопрофілактика в механізмі забезпечення та захисту права на здоров'я. *Право України*. 2020. № 3. С. 61–84. URL: <https://doi.org/10.33498/louu-2020-03-061>
- [10] Schramm H.-Jo. Requirements to judgment rationale on the example of judgment of kyiv Economic Court of appea. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 4(91). С. 42–52.
- [11] Fikentscher W. Methoden des Rechts in vergleichender Darstellung. Band 5: Nachträge – Register. 1977. 465 s.
- [12] Zimmermann R. Juristische Methodenlehre in Deutschland. *Max Planck Institute for Comparative and International Private Law Research Paper Series*. 2019. № 19/10. P. 242–287. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3405266
<https://doi.org/10.1628/rabelsz-2019-0021>
- [13] Grasmann D. Einführung in die großen Rechtssysteme der Gegenwart. Verlag : C. H. Beck, 1988. 674 s.
- [14] Beck-online. Die Datenbank: Hassemer. *ZRP*. 2007. 213(214). URL: <https://beck-online.beck.de/Dokument?VPath=bibdata%2Fzeits%2Fzrp%2F2007%2Fcont%2Fzrp.2007.213.1.htm&ReadableType=Parallelfundstellen&HLWords=on&JumpType=SingleHitJump&JumpWords=Hassemer%252c%2BZRP%2B2007%252c%2B213%2B%28214%29.&Readable=Suche%2Bnach%2B%2526%252339%253bHassemer%2526%252339%253b%2Bund%2BFundstelle%253a%2BZRP%2B2007%2B%2B213%2Bund%2BZahl%253a%2B214%2Bund%2B%2526%252339%253b.%2526%252339%253b>
- [15] Jaensch M. Juristische Methodenlehre: Rechtsgeschichte, Auslegung und Rechtsfortbildung – mit zahlreichen Beispielen und Klausurfällen. Berlin : Gans Verlag, 2016. 116 s.
- [16] Bürgerliches Gesetzbuch. Bundesamt für Justiz. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>
- [17] Bydinski F., Bydinski P. Grundzüge der juristischen Methodenlehre. 3 Aufl. Wien, 2018. 156 s.
- [18] Castendiek M. Juristische Gutachtentechnik. *Rechtswissenschaftliche Fakultät der Universität zu Köln GROßER Examens und Klausurenkurs*. 2. Aufl. Oktober 2024. 56 s. URL: chrome-extension://efaidnbmninnibpcapjccgclcfndmkaj/https://medizinrecht.uni-koeln.de/sites/medizinrecht/Team/Publikationen/Castendiek__Wiest__Juristische_Gutachtentechnik__2__Aufl__Oktober_2024.pdf
- [19] Larenz K. Methodenlehre der Rechtswissenschaft. 6 Aufl. Springer Berlin, 1991. 495 s.
- [20] Puppe I. Kleine Schule des juristischen Denkens. 3 Überarb. Aufl. Verlag : Vandenhoeck & Ruprecht, 2014. 287 s.

- [21] Möllers T. M. J. Juristische Methodenlehre. München : Verlag C. H. Beck oHG, 2017. 533 s.
- [22] Bach I. Einführung in die Juristische Methodenlehre. Wintersemester 2020/2021. URL: chrome-extension://efaidnbmninnkpbpcjpcglclefindmkaj/https://www.uni-goettingen.de/de/document/download/83cfd1ca6a8f15427fbd6cc039250e6d.pdf/Methodenlehre%20-%20Skript%202020.pdf?utm_source=chatgpt.com
- [23] Rüthers B., Fischer Ch., Birk A. Rechtstheorie mit Juristischer Methodenlehre. 10. Aufl. Verlag : C. H. Beck, 2018. 621 s.
- [24] Müller F., Christensen R. Juristische Methodik. Bd. I, 11. Aufl. 2013. S. 365.
- [25] Zippelius R. Juristische Methodenlehre. 12. Aufl. Verlag : C. H. Beck, 2021. 384 s.
- [26] Beschluß des Zweiten Senats vom 17.05.1960–2 BvL 11/59, 11/60 in dem Verfahren wegen verfassungsrechtlicher Prüfung des § 401 Reichsabgabenordnung – Vorlagebeschlüsse des Landgerichts Waldshut vom 06.04.1959 (Ns 106/58) und des Oberlandesgerichts Hamm vom 17.11.1959 (1 Ss 925/59). URL: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv011126.html>
- [27] Beschluss BVerfG vom 24.10.2001. 1 BvR 1190/90 (lexetius.com/2001, 1945). URL: <https://lexetius.com/2001,1945>
- [28] Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23.05.1949. IX. Die Rechtsprechung Artikel 103. URL: <https://lexetius.com/GG/103>
- [29] Beschluß des Ersten Senats vom 07.05.1953. 1 BvL 104/52 in dem Verfahren wegen verfassungsrechtlicher Prüfung des Gesetzes über die Notaufnahme von Deutschen in das Bundesgebiet vom 22.08.1950 – BGBl. S. 367. URL: <https://opiniojuris.de/node/792/daten>
- [30] Beck-online die Datenbank. Münchener Kommentar zur StPO. Kudlich. 2. Aufl. 2023. URL: https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fkomm%2Fmuekostpo_2_band1_%2Fstpo%2Fcont%2Fmuekostpo.stpo.vor1.gli.glii.g14.htm&pos=5&hlwords=on
- [31] BVerfG 2 BvR 2238/07 (2. Kammer des Zweiten Senats) Beschluss vom 01.09.2008 (OLG Dresden/LG Dresden/AG Dresden) Personenkraftwagen als «Waffe» (Beisichführen; Widerstand gegen Vollstreckungsbeamte); strafrechtliches Analogieverbot (Auslegung; Wortlautgrenze; Geltung für Strafschärfungsgründe, besonders schwere Fälle und Qualifikationen). Art. 103 Abs. 2 GG; § 113 Abs. 2 Satz 2 Nr. 1 StGB. URL: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/bverfg/07/2-bvr-2238-07.php>
- [32] Beschluss Bundesverfassungsgericht vom 02.08.2010. 1 BvQ 23/10 (lexetius.com/2010, 3751). URL: <https://lexetius.com/2010,3751>
- [33] Beck-online die Datenbank. Kudlich/Christensen. Die Methodik des BGH in Strafsachen, 2009. S. 27.
- [34] OpenJur. BVerfG, Urteil vom 16.01.1957. 1 BvR 253/56. URL: <https://openjur.de/u/31214.html>
- [35] Entscheidungen StPO Berufungsbeschränkung, Strafsache, Wirksamkeitsvoraussetzungen, Subsumtionsfehler vom 31.07.2024. 3ORs 50/24–161 SRs 70/24. URL: https://www.burhoff.de/asp_weitere_beschluesse/inhalte/8805.htm
- [36] Beschluß des Ersten Senats vom 14.05.1985. 1 BvR 233, 341/81 in den Verfahren über die Verfassungsbeschwerden. URL: <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv069315.html>
- [37] Engisch K. Einführung in das juristische Denken. 2010. 355 s.
- [38] Reimer F. Juristische Methodenlehre. Nomos, 2016. 346 s.
- [39] Zimmermann R. Legal Methodology in Germany. *Edinburgh Law Review*. Vol. 26. No. 2. URL: <https://www.eupublishing.com/doi/10.3366/elr.2022.0759>
<https://doi.org/10.3366/elr.2022.0759>

- [40] BVerfG vom 17.04.1991. 1 BvR 419/81 i 213/83, BVerfG vom 17.04.1991. 1 BvR 1529/84 i 138/87. Zur gerichtlichen Kontrolle bei berufsbezogenen Prüfungsverfahren. URL: <https://www.jstor.org/stable/20822283>
- [41] Ladeur K.-H., Augsberg I. Auslegungsparadoxien. *Rechtstheorie* 36. 2005. 180 s.
- [42] Röhl K. F. Enzyklopädie zur Rechtsphilosophie. Grundlagen der Methodenlehre II: Rechtspraxis, Auslegungsmethoden, Kontext des Rechts. 2013. URL: <https://www.enzyklopaedie-rechtsphilosophie.net/19-beitraege/77-methodenlehre2>
- [43] Murmann U. Grundkurs Methodenlehre der Rechtswissenschaft. 2. Aufl. Verlag : C. H. Beck, 2021. 612 s.
- [44] Larenz K., Canaris C.-W. Methodenlehre der Rechtswissenschaft. 3. Aufl. 1995. S. 10–25. URL: <https://books.google.de/books?id=DeuHBwAAQBAJ&printsec=copyright&hl=de#v=onepage&q&f=false>
- [45] Koch H.-Jo., Rüßmann H. Juristische Begründungslehre: eine Einführung in Grundprobleme der Rechtswissenschaft. Verlag : C. H. Beck, 2018. 478 s.
- [46] Preis U. Großer examens und klausurenkurs. 4. Aufl. Rechtswissenschaftliche Fakultät der Universität zu Köln. 2009. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcgclefindmkaj/https://koerber.jura.uni-koeln.de/sites/koerber/user_upload/Verlinkte_Dateien/Skript_vom_24.August_Endversion.pdf?utm_source=chatgpt.com
- [47] Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. *Bundesamt für Justiz*. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_100.html
- [48] Bundesverfassungsgericht. BVerfG vom 19.09.2007. 2 BvF 3/02, BVerfGE 119, 247. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcgclefindmkaj/https://www.uni-goettingen.de/de/document/download/d5268cba9a5cfb6aca9e1a8c0462766e.pdf/Methodenlehre_-_Skript_Teil_5.pdf
- [49] Bach I. Einführung in die Juristische Methodenlehre. *Methodenlehre. Wintersemester 20/21*. Die Universität Göttingen. S. 33–34. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcgclefindmkaj/https://www.uni-goettingen.de/de/document/download/d5268cba9a5cfb6aca9e1a8c0462766e.pdf/Methodenlehre_-_Skript_Teil_5.pdf
- [50] Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Art 100. *Bundesamt für Justiz*. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_100.html
- [51] Waas B. The Proportionality Principle in German and European Rules of Industrial Conflict. *Ratio*. 2019. N 12. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcgclefindmkaj/https://cms.ratio.se/app/uploads/2019/11/the-proportionality-principle-in-german-and-european-rules-of-industrial-conflict-nr-12-w.pdf?utm_source=chatgpt.com
- [52] Waas B. The Proportionality Principle in German and European Rules of Industrial Conflict. *Ratio*. N 12. S. 8–9. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpajpcgclefindmkaj/https://cms.ratio.se/app/uploads/2019/11/the-proportionality-principle-in-german-and-european-rules-of-industrial-conflict-nr-12-w.pdf?utm_source=chatgpt.com
- [53] Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland Art 20. *Bundesamt für Justiz*. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_20.html
- [54] Das Dokument BVerfGE Band 35, 382 aus dem Werk BVerfGE ist in folgenden Modulen enthalten. URL: <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fzeits%2FBVERFGE%2F35%2Fcont%2FBVERFGE%2E35%2E382%2E1%2Ehmt>
- [55] Bundesverfassungsgericht. Urteil vom 15.01.1958. BVerfGE 7,198 ff. Urteil des Ersten Senats vom 15.01.1958. 1 BvR 400/51 in dem Verfahren über die Verfassungsbeschwerde. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/1958/01/rs19580115_1bvr040051.html?utm_source=chatgpt.com

REFERENCES

- [1] Zimmermann, R. (2019). Juristische Methodenlehre in Deutschland. *Max Planck Institute for Comparative and International Private Law Research Paper Series*, 19(10), 242–287. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3405266
<https://doi.org/10.1628/rabelsz-2019-0021>
- [2] Bundesamt für Justiz. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Retrieved from <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html>
- [3] Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz. *Deutsches Richtergesetz*. Retrieved from <https://www.gesetze-im-internet.de/drjg/>
- [4] Schapp, Jan. (2009). Die juristische Methode als der Weg zum Verstehen und Anwenden des Rechts. *Methodenlehre und System des Rechts*.
- [5] Gesetz über die Juristenausbildung im Land Brandenburg. Retrieved from <https://bravors.brandenburg.de/gesetze/bbgjag#3>
- [6] Yukhymyuk, O. M. (2024). Ways (methods) of interpreting law in the practice of the EU Court of Justice. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Law Series*, 86(5), 358–364. Retrieved from <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.5.52>
- [7] Maydanyk, R. A. (2024, April). Modern approaches to the methodology of civil law research. *Modern approaches to the methodology of legal research: collection of scientific works of the International Scientific and Practical Conference on the occasion of the 100th anniversary of the birth of a full member (academician), academician-founder of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine Fedor Hlibovich Burchak*. Kyiv: F. G. Burchak Research Institute of Private Law of the NALS of Ukraine.
- [8] Sokolov, E., Rosner, S., & Melnyk, R. (2019). *German legal methodology*. Kherson: Publishing house «Helvetica».
- [9] Pashkov, V., & Gutorova, N. (2020). Immunoprophylaxis in the mechanism of ensuring and protecting the right to health. *Law of Ukraine*, 3, 61–84. Retrieved from <https://doi.org/10.33498/louu-2020-03-061>
- [10] Schramm, H.-Jo. (2017). Requirements to judgment rationale on the example of judgment of kyiv Economic Court of appeal. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 4(91), 42–52.
- [11] Fikentscher, W. (1977). *Methoden des Rechts in vergleichender Darstellung*. Band 5: Nachträge – Register.
- [12] Zimmermann, R. (2019). Juristische Methodenlehre in Deutschland. *Max Planck Institute for Comparative and International Private Law Research Paper Series*, 19(10), 242–287. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3405266
<https://doi.org/10.1628/rabelsz-2019-0021>
- [13] Grasmann, D. (1988). *Einführung in die großen Rechtssysteme der Gegenwart*. Verlag: C. H. Beck.
- [14] Beck-online. Die Datenbank: Hassemer. ZRP. 2007. 213(214). Retrieved from <https://beck-online.beck.de/Dokument?VPath=bibdata%2Fzeits%2Fzrp%2F2007%2Fcont%2Fzrp.2007.213.1.htm&ReadableType=Parallelfundstellen&HLWords=on&JumpType=SingleHitJump&JumpWords=Hassemer%252c%2BZRP%2B2007%252c%2B213%2B%28214%29.&Readable=Suche%2Bnach%2B%2526%252339%253bHassemer%2526%252339%253b%2Bund%2BFundstelle%253a%2BZRP%2B2007%2B%2B213%2Bund%2BZahl%253a%2B214%2Bund%2B%2526%252339%253b.%2526%252339%253b>
- [15] Jaensch, M. (2016). *Juristische Methodenlehre: Rechtsgeschichte, Auslegung und Rechtsfortbildung mit zahlreichen Beispielen und Klausurfällen*. Berlin: Gans Verlag.

- [16] Bürgerliches Gesetzbuch. Bundesamt für Justiz. Retrieved from <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>
- [17] Bydinski, F., & Bydinski, P. (2018). *Grundzüge der juristischen Methodenlehre*. 3 Aufl. Wien.
- [18] Castendiek, M. (2024). Juristische Gutachtentechnik. *Rechtswissenschaftliche Fakultät der Universität zu Köln GROßER Examens und Klausurenkurs*. 2. Aufl. Oktober. Retrieved from chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://medizinrecht.uni-koeln.de/sites/medizinrecht/Team/Publikationen/Castendiek__Wiest__Juristische_Gutachtentechnik__2__Aufl__Oktober_2024.pdf
- [19] Larenz, K. (1991). *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*. 6 Aufl. Springer Berlin.
- [20] Puppe, I. (2014). *Kleine Schule des juristischen Denkens*. 3 Überarb. Aufl. Verlag: Vandenhoeck & Ruprecht.
- [21] Möllers, T. M. J. (2017). *Juristische Methodenlehre*. München: Verlag C. H. Beck oHG.
- [22] Bach, I. *Einführung in die Juristische Methodenlehre*. Wintersemester 2020/2021. Retrieved from chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.uni-goettingen.de/de/document/download/83cfd1ca6a8f15427fbd6cc039250e6d.pdf/Methodenlehre%20-%20Skript%202020.pdf?utm_source=chatgpt.com
- [23] Rütters, B., Fischer, Ch., & Birk, A. (2018). *Rechtstheorie mit Juristischer Methodenlehre*. 10 Aufl. Verlag: C. H. Beck.
- [24] Müller, F., & Christensen, R. (2013). *Juristische Methodik*. Bd. I. 11 Aufl.
- [25] Zippelius, R. (2021). *Juristische Methodenlehre*. 12 Aufl. Verlag: C. H. Beck.
- [26] Beschluß des Zweiten Senats vom 17.05.1960–2 BvL 11/59, 11/60 in dem Verfahren wegen verfassungsrechtlicher Prüfung des § 401 Reichsabgabenordnung – Vorlagebeschlüsse des Landgerichts Waldshut vom 06.04.1959 (Ns 106/58) und des Oberlandesgerichts Hamm vom 17.11.1959 (1 Ss 925/59). Retrieved from <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv011126.html>
- [27] Beschluss BVerfG vom 24.10.2001. 1 BvR 1190/90 (lexetius.com/2001, 1945). Retrieved from <https://lexetius.com/2001,1945>
- [28] Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland vom 23.05.1949. IX. *Die Rechtsprechung Artikel 103*. Retrieved from <https://lexetius.com/GG/103>
- [29] Beschluß des Ersten Senats vom 07.05.1953. 1 BvL 104/52 in dem Verfahren wegen verfassungsrechtlicher Prüfung des Gesetzes über die Notaufnahme von Deutschen in das Bundesgebiet vom 22.08.1950 – BGBl. Retrieved from <https://opiniojuris.de/node/792/daten>
- [30] Beck-online die Datenbank. Münchener Kommentar zur StPO. Kudlich. 2 Aufl. 2023. Retrieved from https://beck-online.beck.de/Dokument?vpath=bibdata%2Fkomm%2Fmuekostpo_2_band1_%2Fstpo%2Fcont%2Fmuekostpo.stpo.vor1.gli.glii.g14.htm&pos=5&hlwords=on
- [31] BVerfG 2 BvR 2238/07 (2. Kammer des Zweiten Senats) Beschluss vom 01.09.2008 (OLG Dresden/LG Dresden/AG Dresden) Personenkraftwagen als «Waffe» (Beisichführen; Widerstand gegen Vollstreckungsbeamte); strafrechtliches Analogieverbot (Auslegung; Wortlautgrenze; Geltung für Strafschärfungsgründe, besonders schwere Fälle und Qualifikationen). Art. 103 Abs. 2 GG; § 113 Abs. 2 Satz 2 Nr. 1 StGB. URL: <https://www.hrr-strafrecht.de/hrr/bverfg/07/2-bvr-2238-07.php>
- [32] Beschluss Bundesverfassungsgericht vom 02.08.2010. 1 BvQ 23/10 (lexetius.com/2010, 3751). Retrieved from <https://lexetius.com/2010,3751>
- [33] Beck-online die Datenbank. Kudlich/Christensen. *Die Methodik des BGH in Strafsachen*, 2009.

- [34] OpenJur. BVerfG, Urteil vom 16.01.1957. 1 BvR 253/56. Retrieved from <https://openjur.de/u/31214.html>
- [35] Entscheidungen StPO Berufungsbeschränkung, Strafsache, Wirksamkeitsvoraussetzungen, Subsumtionsfehler vom 31.07.2024. 3ORs 50/24–161 SRs 70/24. Retrieved from https://www.burhoff.de/asp_weitere_beschluesse/inhalte/8805.htm
- [36] Beschluß des Ersten Senats vom 14.05.1985. 1 BvR 233, 341/81 in den Verfahren über die Verfassungsbeschwerden. Retrieved from <https://www.servat.unibe.ch/dfr/bv069315.html>
- [37] Engisch, K. (2010). *Einführung in das juristische Denken*.
- [38] Reimer, F. (2016). *Juristische Methodenlehre*. Nomos.
- [39] Zimmermann, R. Legal Methodology in Germany. *Edinburgh Law Review*, 26(2). Retrieved from <https://www.eupublishing.com/doi/10.3366/elr.2022.0759>
<https://doi.org/10.3366/elr.2022.0759>
- [40] BVerfG vom 17.04.1991. 1 BvR 419/81 i 213/83, BVerfG vom 17.04.1991. 1 BvR 1529/84 i 138/87. Zur gerichtlichen Kontrolle bei berufsbezogenen Prüfungsverfahren. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/20822283>
- [41] Ladeur, K.-H., & Augsberg, I. (2005). Auslegungsparadoxien. *Rechtstheorie* 36.
- [42] Röhl, K. F. (2013). Enzyklopädie zur Rechtsphilosophie. Grundlagen der Methodenlehre II: Rechtspraxis, Auslegungsmethoden, Kontext des Rechts. Retrieved from <https://www.enzyklopaedie-rechtsphilosophie.net/19-beitraege/77-methodenlehre2>
- [43] Murmann, U. (2021). *Grundkurs Methodenlehre der Rechtswissenschaft*. 2. Aufl. Verlag: C. H. Beck.
- [44] Larenz, K., & Canaris, C.-W. (1995). *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*. 3 Aufl., 10–25. Retrieved from <https://books.google.de/books?id=DeuHBwAAQBAJ&printsec=copyright&hl=de#v=onepage&q&f=false>
- [45] Koch, H.-Jo., & Rüßmann, H. (2018). *Juristische Begründungslehre: eine Einführung in Grundprobleme der Rechtswissenschaft*. Verlag: C. H. Beck.
- [46] Preis, U. (2009). *Großer examens und klausurenkurs*. 4. Aufl. Rechtswissenschaftliche Fakultät der Universität zu Köln. Retrieved from chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://koerber.jura.uni-koeln.de/sites/koerber/user_upload/Verlinkte_Dateien/Skript_vom_24.August_Endversion.pdf?utm_source=chatgpt.com
- [47] Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. *Bundesamt für Justiz*. Retrieved from https://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_100.html
- [48] Bundesverfassungsgericht. BVerfG vom 19.09.2007. 2 BvF 3/02, BVerfGE 119, 247. Retrieved from chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.uni-goettingen.de/de/document/download/d5268cba9a5cfb6aca9e1a8c0462766e.pdf/Methodenlehre_-_Skript_Teil_5.pdf
- [49] Bach, I. Einführung in die Juristische Methodenlehre. *Methodenlehre. Wintersemester 20/21*. Die Universität Göttingen, 33–34. Retrieved from chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.uni-goettingen.de/de/document/download/d5268cba9a5cfb6aca9e1a8c0462766e.pdf/Methodenlehre_-_Skript_Teil_5.pdf
- [50] Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Art 100. *Bundesamt für Justiz*. Retrieved from https://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_100.html
- [51] Waas, B. (2019). The Proportionality Principle in German and European Rules of Industrial Conflict. *Ratio*, 12. Retrieved from chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://cms.ratio.se/app/uploads/2019/11/the-proportionality-principle-in-german-and-european-rules-of-industrial-conflict-nr-12-w.pdf?utm_source=chatgpt.com

- [52] Waas, B. The Proportionality Principle in German and European Rules of Industrial Conflict. *Ratio*, 12, 8–9. Retrieved from chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefndmkaj/https://cms.ratio.se/app/uploads/2019/11/the-proportionality-principle-in-german-and-european-rules-of-industrial-conflict-nr-12-w.pdf?utm_source=chatgpt.com
- [53] Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland Art 20. *Bundesamt für Justiz*. Retrieved from https://www.gesetze-im-internet.de/gg/art_20.html
- [54] Das Dokument BVerfGE Band 35, 382 aus dem Werk BVerfGE ist in folgenden Modulen enthalten. Retrieved from <https://beck-online.beck.de/?vpath=bibdata%2Fzeits%2FBVERFGE%2F35%2Fcont%2FBVERFGE%2E35%2E382%2E1%2Ehtm>
- [55] Bundesverfassungsgericht. Urteil vom 15.01.1958. BVerfGE 7,198 ff. Urteil des Ersten Senats vom 15.01.1958. 1 BvR 400/51 in dem Verfahren über die Verfassungsbeschwerde. Retrieved from https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/1958/01/rs19580115_1bvr040051.html?utm_source=chatgpt.com

Ганс-Йоахім Шрамм

Доктор юридичних наук

Професор Університету Вісмар

23966, 14 Philipp-Müller-Straße, Вісмар, Німеччина

email: hans-joachim.schramm@hs-wismar.de

Hans -Joachim Schramm

Doctor of Juridical Science

Professor at Wismar University

23966, 14 Philipp-Müller-Straße, Wismar, Germany

email: hans-joachim.schramm@hs-wismar.de

Віталій Михайлович Пашков

Доктор юридичних наук

Професор Університету Вісмар

Вісмар, Німеччина

Науково-дослідний інститут державного
будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України
61002, вул. Чернишевська, 80, Харків, Україна
email: v.pashkov26.06@ukr.net

Vitalii M. Pashkov

Doctor of Juridical Science

Professor at Wismar University

23966, 14 Philipp-Müller-Straße, Wismar, Germany

Research Institute of State Building and Local Government
National Academy of Legal Sciences of Ukraine
61002, 80 Chernyshevska St., Kharkiv, Ukraine
email: v.pashkov26.06@ukr.net

Рекомендоване цитування: Шрамм Г.-Й., Пашков В. М. Методологія права в системі підготовки правознавців: досвід ФРН. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2026. Т. 33. № 1. С. 131–153. <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2026-33-1-131>

Suggested Citation: Schramm, H.-J., & Pashkov, V. M. (2026). Methodology of Law in the System of Training of Lawyers: the Experience of Germany. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 33(1), 131–153. <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2026-33-1-131>

Дата першого надходження статті до видання: 29.12.2025

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 29.01.2026

Дата публікації (оприлюднення): 31.03.2026